

Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία

Τόμ. 17, Αρ. 1 (2021)

Η εξ Αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση την περίοδο του COVID19

Volume 17

ISSN 1791-9312

Number 1

2021

Open Education

The Journal for Open and Distance Education
and Educational Technology

Ειδικό Τεύχος - Αφιέρωμα

Η εξ Αποστάσεως Σχολική εκπαίδευση
την περίοδο του Covid - 19

A periodical electronic publication of the
Scientific Association: Hellenic Network
of Open and Distance Education

Προκλήσεις και καλές πρακτικές για την
επιμόρφωση εκπαιδευτικών στην εξ Αποστάσεως
Εκπαίδευση στον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο
της πανδημίας

*Ευαγγελία Μανούσου, Βασιλική Ιωακειμίδου, Σοφία
Παπαδημητρίου, Αντωνία-Μαρία Χαρτοφύλακα*

doi: [10.12681/jode.26762](https://doi.org/10.12681/jode.26762)

Βιβλιογραφική αναφορά:

**Προκλήσεις και καλές πρακτικές για την επιμόρφωση εκπαιδευτικών στην εξ
Αποστάσεως Εκπαίδευση στον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο της πανδημίας**

**Challenges and practices of teachers' professional development in Distance Education
in Greece during the pandemic**

Ευαγγελία Μανούσου
ΣΕΠ ΕΑΠ
manousoug@gmail.com

Βασιλική Ιωακειμίδου
ΣΕΠ ΕΑΠ
silviioakimidou@yahoo.gr
<https://orcid.org/0000-0003-2262-9806>

Σοφία Παπαδημητρίου
ΣΕΠ ΕΑΠ
sofipapadi@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7708-106X>

Αντωνία-Μαρία Χαρτοφύλακα
ΣΕΠ ΕΑΠ
tonia.harto@gmail.com

Summary

The pandemic COVID19 has brought distance education to the forefront at all educational levels. The educational world found itself confused and unprepared. As a reasonable consequence a number of professional development actions were implemented involving distance education teaching / learning choices and practices. The main goal was teachers' empowerment.

The aim of this article is to record and categorize most of these actions so as to present issues, concerns and practices that emerged during the pandemic in the context of teachers' professional development on issues related to distance education.

The research questions that form the review in this article can be summarized as follows:

- What professional development actions were developed?
- What are the main characteristics of the practices that were implemented?
- What are the main trends and questions that arise for distance education?

The paper first provides a brief literature review of professional development processes through distance education. A recording and analysis of the basic training actions that were implemented during the pandemic in Greece by model/category, methodology and topics follow. Finally, a discussion takes place and research questions are answered.

Teachers are related to quality in education and the enhancement of their work's effectiveness acts as a motivation for them in order to participate in professional development processes (Varsamis, 2020).

A training process should have defined objectives that all participants are aware of. Previous knowledge but also the participants' needs should be detected. The content should be adjusted using suitable didactics and resources, time and support, reflection and assessment (Bergidis, 1999).

Professional development through distance education is a new approach that gains ground due to the various advantages it offers. The increasing internet access and the use of advanced learning technologies offer new dynamics in training processes through distance education that offer solutions to constraints like lack of time, geographical but also other family or working obligations.

Countries with low economic standards, but also countries that innovate have turned to distance education training choices for teachers choosing mixed training methods that combine face to face meetings with distance learning in the context of mandatory or optional training programs (Burns, 2011). Cost and flexibility have also turned universities as well as other training agents to distance education.

Advanced learning technologies combined with new methods and practices create the conditions that allow teachers' professional development through distance education on a large scale offering at the same time quality solutions to the urgent teachers' needs because of the new learning environments they are facing.

The European Community in an effort to support the educational world in this violently transformed educational scenery suggests digital platforms and some funded projects for resources and tools, while UNESCO (2020) suggests a choice of digital open educational resources aiming to facilitate learning and interaction in times of closed schools.

The research in this paper is based on participatory observation in online workshops, seminars, conferences during the pandemic by the researchers, as well as review, reflection and commentary in 3 online two-day seminars and 167 training actions analysed on the following nodes:

- Models / categories of trainings developed
- Training methodologies
- Thematic fields

Indicatively, it is worth mentioning that the authors of this article participated as trainers in various training models, with various topics and issues related to distance education, in workshops all around Greece, to private teachers and schools, but also to Greek teachers abroad, throughout the implementation of pandemic measures. In an initial estimation the four authors participated in more than 240 in total different training processes.

During the first lockdown two Massive Open Online Courses (MOOCs) were created in collaboration with the Institute of Educational Policy (IEP) and the Hellenic Open University (<https://learn.eap.gr/>) with more than 12,560 participants, as well as the IEP and the University of Aegean (<https://elearn.aegean.gr>) with more than 3,500 participants aiming at teachers' initiation into key issues of distance school education. Online workshops were held by various organizations. In this section large events are held, which took place with the formation of scientific and organizational committees.

The case of the online two-day seminar "Distance Education and School Reality" (<https://pekesexae2020.pdekritis.gr/tilediimerida/>) at the end of April 2020 is a typical case. The participants of the teleconference reached the number of 33,997. Another two-day event was organised at the end of May 2020 entitled "Distance education: the next day. The challenge of open education" with 7,000 participants and at the end of February 2021 another one entitled "The transition of the educational community to the digital age and the use of distance education: From theory to practice" with 2,000 participants.

Universities, like the University of Crete (Anastasiadis, 2020), took initiatives to develop webinars and examples of educational material. The University of Aegean organised in July the 1st International Online Educational Conference having distance education as its focus. Next November the 11th International Conference in Open and Distance Education is expected organised by the Hellenic Open University and the Hellenic Network of Open and Distance Education, a conference that has been organised every two years since 2001 and not because of the pandemic.

Educational Coordinators having as their work teachers' support organised workshops and seminars, sometimes in smaller groups. Teachers themselves created online communities of learning and practice to help each other, but also public, like local authorities, or private agents, like private schools, tried to contribute to the immense effort of the educational community.

Finally, a training programme starts these days entitled "Accelerated Teacher Training in Distance Education", which is an initiative of the Ministry of Education and Religious Affairs using a mixed model of synchronous and asynchronous ways of communication.

Indeed there is a variety of methodological approaches as Table 1 shows:

	Model of professional development	techniques
1	MOOCs	online educational material
2	Training meetings by Educational Coordinators	lectures / team work / workshops
3	Training one or two-day seminars	lectures, workshops
4	Training actions by Universities	conferences, seminars, lectures, examples of educational material not necessarily combined
5	Training events by local authorities or private agents (e.g. private schools, special education centers)	educational material, teleconferences, assignments
6	A training programme by Ministry of Education	combination of synchronous and asynchronous education

Table 1. Models of teachers' training and techniques used in the pandemic

The first training processes had an introductory character. Teachers should be able to understand what distance education means. Most of the teachers thought that distance education means teleconference. Distance education and technology was the same thing for some people at that time. Many lectures and much theory were presented and some preliminary practices.

The Ministry of Education oriented the educational world towards three main tools: e-class, e-me and WebEx. Automatically teachers needed training in order to use these tools effectively. As teachers became familiar with these, there was a shift in the search for the quality and effectiveness of distance learning.

Because of the pandemic distance education came as the one and only choice as the educational world was suddenly confronted with new data. These new circumstances required a differentiated approach, quickly and immediately and, like any new challenge, an increased workload, especially when there is no infrastructure. The impressive numbers of the participants in various training events on distance education highlight the great need of teachers for training and information. The educational community responded with high speed, looking for directions to chart the new path. In 2020-2021, thousands of hours of training took place and teachers attended many of them from home.

Depending on the time period, the thematic content of the training processes was formed and indeed the targeting was gradually achieved to a significant degree, although it is important to investigate systematically. Respectively, depending on the training model, teaching / learning techniques were selected. The lectures prevailed. However, the question is the formation of a student-centered environment, with opportunities for interaction and therefore collaborative activities and work aimed at critical and creative thinking and action. This is the type of training that teachers need to experience in order to offer similar learning opportunities and experiences to their students.

A very important parameter of the training actions was the empowerment of the teachers in order to face the challenges dynamically. This parameter seemed to be manifested in all training initiatives / efforts, although research shows that to a large extent this was achieved mainly in the informal practice and learning groups that were created (Carretero et al., 2021).

Obviously the training efforts recorded in this year of the pandemic are not sufficient for the whole educational community. There was no obligation in the training, as there was no obligation in the implementation of the distance education at least during the first schools' closure in March 2020. Therefore, questions arise regarding the percentage of teachers who did not participate in professional development processes or whose involvement in such processes was very relaxed.

Up to this day, training has placed more emphasis on the digital tools themselves and less on the educational design of distance education despite the voices of experts (Lionarakis, et al., 2020) who constantly point it out and highlight the risk of giving the wrong message and not to give the right priorities that will contribute to the quality and efficiency of this process.

The educational community has significantly improved its digital skills and has been given a significant boost in the first steps of the digital citizenship process, although there is still a long way to go to reach a critical and qualitative approach. Finally, it

would be interesting, after the experience and the knowledge acquired through the framework described, to examine the position of teachers regarding the continuation of the application of distance education as complementary teaching when the pandemic will end.

Keywords

distance education, teachers' professional development, training, support

Περίληψη

Από τον Μάρτιο 2020 με το ξέσπασμα της πανδημίας ως και σήμερα, όπου η δια ζώσης εκπαίδευση δεν καθίσταται ακόμα εφικτή σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί τη μοναδική μέθοδο που κατάφερε να εξασφαλίσει τη συνέχιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε αυτό το πολύ κρίσιμο διάστημα. Παρόλα αυτά, η εφαρμογή της εξαρχής προβληματίσε και συνεχίζει να προβληματίζει εκπαιδευτικούς, μαθητές και γονείς. Κι αυτό γιατί η σωστή εφαρμογή της έγινε εμφανές στην πλειοψηφία των εμπλεκόμενων ότι απαιτεί, όχι μόνο εξοικείωση με τα τεχνολογικά εργαλεία, αλλά κυρίως σε βάθος γνώση των βασικών αρχών και της μεθοδολογίας της.

Το παρόν κείμενο εστιάζει στις προσπάθειες που πραγματοποιήθηκαν μέχρι σήμερα από την ίδια την εκπαιδευτική κοινότητα -επίσημους φορείς αλλά και άτυπες ομάδες κοινοτήτων πρακτικής- με σκοπό να καλύψει το κενό αυτό γνώσης και εξοικείωσης ώστε να εγγυηθεί με αυτό τον τρόπο την ποιότητα του παραγόμενου εκπαιδευτικού έργου. Ποιες ήταν αυτές οι προσπάθειες και σε ποια ζητήματα εστίασαν; Ποια θεματικά πεδία που σχετίζονται με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση απασχόλησαν περισσότερο την εκπαιδευτική κοινότητα αυτό το διάστημα; Ποιες πρακτικές επιμόρφωσης υιοθετήθηκαν και ποιοι προβληματισμοί αναδείχθηκαν; Τέλος, με τι εφόδια ενισχύθηκε η εκπαιδευτική κοινότητα και πώς μπορεί να τα αξιοποιήσει στο μέλλον, για να ενισχύσει τη δια ζώσης εκπαίδευση, όταν η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν θα είναι πια επιβεβλημένη;

Μέσω της επιμορφωτικής διαδρομής που επιχειρείται στο παρόν κείμενο, η οποία φυσικά δεν έχει ολοκληρωθεί, καθώς αυτή την περίοδο ξεκίνησε η πολυαναμενόμενη επιμόρφωση του υπουργείου παιδείας ενώ παράλληλα ανακοινώνονται σε εβδομαδιαία βάση πολλά σχετικά σεμινάρια και επιμορφώσεις, προβάλλονται στοιχεία που απαντούν στους παραπάνω προβληματισμούς, γεννούν όμως και νέους. Όπως συμβαίνει άλλωστε σε κάθε δυναμικό πεδίο που συνεχώς εξελίσσεται.

Λέξεις-κλειδιά

εξ αποστάσεως εκπαίδευση, επαγγελματική ανάπτυξη εκπαιδευτικών, επιμόρφωση, υποστήριξη

Εισαγωγή

Η πανδημία του COVID19 έφερε στο προσκήνιο την εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε όλες τις βαθμίδες. Ο εκπαιδευτικός κόσμος βρέθηκε αμήχανος και απροετοίμαστος. Ως εύλογη συνέπεια των παραπάνω, υλοποιήθηκε μια σειρά δράσεων επαγγελματικής ανάπτυξης με ποιοτικές εξ αποστάσεως διδακτικές / μαθησιακές επιλογές και πρακτικές, με κύριο στόχο την ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών.

Σκοπός του συγκεκριμένου άρθρου είναι να καταγράψει το μεγαλύτερο μέρος των δράσεων αυτών και τις κατηγοριοποιήσει ώστε να παρουσιαστούν τα ζητήματα, οι προβληματισμοί και οι πρακτικές που αναδείχθηκαν και εφαρμόστηκαν κατά την περίοδο της πανδημίας στο πλαίσιο της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών σε θέματα εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης (εξΑΕ). Πιο συγκεκριμένα, τα ερευνητικά ερωτήματα που διατρέχουν την εργασία μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

- Ποιες ήταν οι επιμορφωτικές δράσεις που πραγματοποιήθηκαν;
- Ποια τα χαρακτηριστικά των πρακτικών επιμόρφωσης που εφαρμόστηκαν;
- Ποιες τάσεις και προβληματισμοί προκύπτουν για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση;

Στο άρθρο αρχικά πραγματοποιείται μια σύντομη βιβλιογραφική ανασκόπηση του πεδίου της εξ αποστάσεως επιμόρφωσης. Ακολουθεί η καταγραφή και ανάλυση των βασικών επιμορφωτικών δράσεων που υλοποιήθηκαν εν μέσω πανδημίας τον τελευταίο χρόνο στον ελλαδικό χώρο ανά μοντέλο / κατηγορία, μεθοδολογία και θεματολογία. Τέλος, πραγματοποιείται η συζήτηση και δίνονται απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα

Επιμόρφωση εκπαιδευτικών

Η επιμόρφωση αποτελεί πάγιο αίτημα των εκπαιδευτικών που σφράγισε εξ αρχής το νεοελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα (Μπαγάκης, 2012). Η επιμόρφωση είναι ένας θεσμός ύψιστης σημασίας, ο οποίος επανακαθορίζει τη σχέση εκπαιδευτικού-επαγγέλματος και την εξελίσσει με σκοπό τη βελτίωση του παρεχόμενου εκπαιδευτικού έργου (Μαυρογιώργος, 1999). Προσφέρει βελτίωση, εμπάθυνση, ανανέωση και εμπλουτισμό γνώσεων και περιγράφεται σαν μια ανάγκη των εκπαιδευτικών να μπορούν να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις της εποχής, των μαθητών, αλλά και των νέων τεχνολογιών που εισέρχονται στο χώρο της παιδείας (Νάσαινας, 2010). Αποτελεί μία διαρκή, επαναλαμβανόμενη διαδικασία επαγγελματικής και προσωπικής εξέλιξης του εκπαιδευτικού και παράλληλης βελτίωσης της παρεχόμενης εκπαίδευσης (Galaczi et al, 2018'), καθώς η επιμόρφωση είναι το κλειδί για τη βελτίωση του εκπαιδευτικού έργου (Dede, Ketelhut, Whitehouse, Breit & McCloskey, 2009).

Οι εκπαιδευτικοί είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με την ποιότητα της εκπαίδευσης, ακόμα και αν δεν είναι οι μόνοι υπεύθυνοι για τη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού έργου (Παπαναούμ, 2008). Κύριο κίνητρο για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών σε μια επιμόρφωση είναι η βελτίωση της αποτελεσματικότητάς τους στη σχολική τάξη (Βαρσαμής, 2020) και ειδικότερα η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στο γενικότερο σχολικό πλαίσιο και τα επιμέρους γνωστικά αντικείμενα.

Μια επιμόρφωση (Βεργίδη, 1999, 2008· Μαυρογιώργο, 1999· Λιοναράκη, 2005) πρέπει να έχει προσδιορισμένους στόχους, οι οποίοι γίνονται γνωστοί στους συμμετέχοντες έγκαιρα κατά την έναρξη της επιμόρφωσης αλλά και κατά την έναρξη της κάθε επιμορφωτικής ενότητας. Σύμφωνα με τον Βεργίδη (1999), ο σχεδιασμός ενός προγράμματος επιμόρφωσης εκπαιδευτικών είναι αναγκαίο να ακολουθήσει ορισμένα στάδια προκειμένου να είναι επιτυχημένο, όπως:

1. Μελέτη των γνώσεων και των αναγκών των εκπαιδευόμενων
2. Σαφής προσδιορισμός των στόχων και του σκοπού της επιμόρφωσης
3. Προσδιορισμός του περιεχομένου του προγράμματος
4. Προσδιορισμός των διαθέσιμων μεθόδων, παιδαγωγικών και διδακτικών
5. Διερεύνηση των διαθέσιμων πόρων, χρόνου, υποστήριξης κλπ.
6. Μέθοδοι αναστοχασμού και αξιολόγησης του προγράμματος.

Κατά τον σχεδιασμό μιας επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, οι συμμετέχοντες είναι ενήλικες και συνεπώς απαιτείται επιπλέον να λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι αρχές μάθησης ενηλίκων (Rogers, 1999), έτσι ώστε να διαμορφώνεται κατάλληλα το πρόγραμμα.

Μεθοδολογία της εξ αποστάσεως επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών

Η εξ αποστάσεως επιμόρφωση των εκπαιδευτικών είναι μία νέα προσέγγιση, η οποία κερδίζει συνεχώς έδαφος λόγω των πολλών πλεονεκτημάτων που προσφέρει. Η διαρκώς αυξανόμενη πρόσβαση στο διαδίκτυο και η αξιοποίηση προηγμένων τεχνολογιών μάθησης προσφέρουν νέα δυναμική στην εξ αποστάσεως επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.

Η έλλειψη χρόνου γενικά δημιουργεί την ανάγκη για ποιοτικά προγράμματα και ειδικότερα για διαδικτυακά προγράμματα επιμόρφωσης (Dede et al., 2009). Ένα σημαντικό πλεονέκτημα της εξ αποστάσεως επιμόρφωσης είναι η προσφερόμενη χωροχρονική ευελιξία (Burns, 2011·

Μπίκος, 2014), ξεπερνώντας ζητήματα πρόσβασης από δυσπρόσιτες νησιωτικές και ορεινές περιοχές ή άλλες προβληματικές καταστάσεις όπως οικογενειακές, κοινωνικές και εργασιακές υποχρεώσεις. Οι νέες τεχνολογίες καταργούν τις αποστάσεις και παρέχουν ευκαιρίες για κατανόηση και κατάκτηση νέων γνώσεων.

Πολλές χώρες με χαμηλό οικονομικό βιοτικό επίπεδο, αλλά και χώρες που καινοτομούν, έχουν στραφεί στην εξ αποστάσεως ενδοϋπηρεσιακή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών εδώ και πολλά χρόνια και κυρίως στη μικτή μέθοδο επιμόρφωσης που συνδυάζει δια ζώσης συναντήσεις με εξ αποστάσεως διδασκαλία διοργανώνοντας επιμορφωτικά προγράμματα υποχρεωτικά ή προαιρετικά (Burns, 2011· Κεσκινίδου, 2020). Διάφοροι φορείς επιμόρφωσης μεταξύ αυτών τα πανεπιστήμια έχουν αναπτύξει σε μεγάλη κλίμακα εξ αποστάσεως προγράμματα, λόγω της οικονομίας και της ευελιξίας τους.

Η ενδοϋπηρεσιακή επιμόρφωση δεν περιορίζεται φυσικά στον κλάδο των εκπαιδευτικών. Οργανισμοί και επιχειρήσεις από την πλειοψηφία των παραγωγικών τομέων και των υπηρεσιών έχουν εδώ και χρόνια υιοθετήσει το μοντέλο της εξ αποστάσεως επιμόρφωσης των εργαζομένων, και η χώρα μας δεν αποτελεί εξαίρεση σε αυτό (Smith, 2003).

Η ενδοϋπηρεσιακή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών προϋποθέτει (Μιχαηλίδης, 1999):

- να καλύπτει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο πληθυσμό εκπαιδευτικών,
- να έχει άμεση εφαρμογή στην τάξη,
- να είναι εξατομικευμένη,
- να εφαρμόζεται χωρίς να παρακωλύεται η εύρυθμη λειτουργία του σχολείου,
- να είναι διαχειρίσιμη οικονομικά.

Η εξ αποστάσεως επιμόρφωση έχει τη δυνατότητα να υποστηρίξει τις παραπάνω απαιτήσεις. Επιπλέον προσφέρει πολλές ευκαιρίες για επαγγελματική κατάρτιση και ανάπτυξη, παρέχει βελτίωση γνώσεων και δεξιοτήτων των εκπαιδευτικών με την αξιοποίηση των νέων Μέσων, η οποία οδηγεί στη βελτίωση του παρεχόμενου έργου και εν συνεχεία στη βελτίωση της απόδοσης των μαθητών (Burns, 2011).

Σημαντικός παράγοντας επιτυχίας των προγραμμάτων εξ αποστάσεως επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών αποτελεί το εκπαιδευτικό υλικό, το οποίο απαιτεί σχεδιασμό με βάση τις αρχές της εξΑΕ. Χαρακτηριστικά στοιχεία του σχεδιασμού αποτελούν η εύκολη πρόσβαση, η ευχρηστία, η δυνατότητα των συμμετεχόντων να μαθαίνουν με τον δικό τους ρυθμό, η προώθηση της συνεργασίας και της αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων (Holberg, 1995· Moore, όπ. αναφ. στην Χαρτοφύλακα, 2012). Με τη μεθοδολογία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ο επιμορφούμενος εκπαιδευτικός χαράσσει τη δική του ευρετική πορεία προς την αυτομάθηση (Λιοναράκης, 2010), αλληλεπιδρά, εμπλέκεται ενεργά και οικοδομεί νέες γνώσεις.

Μελέτες περίπτωσης εξ αποστάσεως επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών με μεγάλο θετικό αντίκτυπο στους επιμορφούμενους αποτελούν το Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης, η επιμόρφωση Β1 ΤΠΕ, τα επιμορφωτικά σεμινάρια etwinning και Scientix (Παπαδημητρίου, 2020).

Οι προηγμένες τεχνολογίες μάθησης σε συνδυασμό με νέες μεθόδους και πρακτικές δημιουργούν τις συνθήκες ώστε η εξ αποστάσεως επιμόρφωση των εκπαιδευτικών να αναπτυχθεί σε μεγάλη κλίμακα και να προσφέρει λύσεις στις μεγάλες επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών λόγω των νέων περιβαλλόντων μάθησης.

Πρωτοβουλίες Ευρωπαϊκής Ένωσης και Unesco στη φάση της πανδημίας

Η εξάπλωση της πανδημίας COVID-19 στην Ευρώπη και τα αναγκαία εθνικά μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπισή της, προκάλεσαν σημαντική αναστάτωση στην παροχή ευκαιριών εκπαίδευσης, κατάρτισης και κινητικότητας για μαθητές, εκπαιδευτικούς στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΕ προτείνει ψηφιακά εργαλεία (online και offline) που μπορούν να εξυπηρετήσουν τους εξής εκπαιδευτικούς σκοπούς:

- σύνδεση εκπαιδευτικών και μαθητών όταν βρίσκονται σε απόσταση,
- πρόσβαση σε πληροφορίες και περιβάλλοντα που συνήθως δεν είναι διαθέσιμα σε κάθε σπίτι ή ίδρυμα,
- υποστήριξη της συνεχούς επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών με ευέλικτο τρόπο.

Για να διασφαλιστεί η συνέχεια στην εκπαίδευση και κατάρτιση, η ΕΕ προτείνει ένα ευρύ φάσμα εκπαιδευτικού υλικού που διατίθεται στο Διαδίκτυο σε δυο ενότητες:

1. διαδικτυακές πλατφόρμες (https://ec.europa.eu/education/resources-and-tools/coronavirus-online-learning-resources/online-platforms_en)
2. έργα που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ (https://ec.europa.eu/education/resources-and-tools/coronavirus-online-learning-resources/eu-funded-projects_en)

Αντίστοιχη πρωτοβουλία αναπτύσσει η UNESCO (2020) προτείνοντας μια επιλογή ψηφιακών πόρων μάθησης που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι κυβερνήσεις, οι διαχειριστές των σχολείων, οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς. Στόχος είναι η διευκόλυνση της μάθησης και η αλληλεπίδραση κατά τις περιόδους των κλειστών σχολείων. Οι ψηφιακοί πόροι έχουν ευρεία εμβέλεια, είναι δωρεάν και διατίθενται σε πολλές γλώσσες. Σε σχέση με την υποστήριξη των εκπαιδευτικών προτείνονται ψηφιακοί πόροι στις ενότητες:

- Παροχή ψυχολογικής υποστήριξης
- Συστήματα Διαχείρισης Μάθησης
- Συστήματα που λειτουργούν χωρίς Διαδίκτυο (offline)
- Εφαρμογές για κινητά τηλέφωνα
- Εφαρμογές δημιουργίας ψηφιακού περιεχομένου
- Περιβάλλοντα συνεργασίας σε πραγματικό χρόνο

Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία της εργασίας είναι η συμμετοχική παρατήρηση σε ημερίδες, σεμινάρια, συνέδρια από τις ερευνητριες μελέτη, αποτύπωση και αναστοχαστικό σχολιασμό των 3 τηλεημερίδων, και 167 επιμορφωτικών δράσεων με βάση τους άξονες:

- Μοντέλα / κατηγορίες επιμόρφωσης που εφαρμόστηκαν
- Μεθοδολογία επιμορφώσεων
- Θεματικά πεδία

Ενδεικτικά, αξίζει να αναφερθεί ότι οι συγγραφείς του παρόντος άρθρου συμμετείχαν ως επιμορφώτριες σε ποικίλα μοντέλα επιμόρφωσης, με διάφορα θέματα και ζητήματα σχετικά με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, σε ημερίδες ΣΕΕ από τον Έβρο ως την Κρήτη, σε ιδιωτικούς εκπαιδευτικούς, αλλά και σε Έλληνες εκπαιδευτικούς του εξωτερικού, σε όλο το διάστημα της εφαρμογής των μέτρων για την πανδημία. Μια αρχική εκτίμηση των συμμετοχών των τεσσάρων συγγραφέων σε επιμορφωτικές διαδικασίες από τον Μάρτιο 2020 ως τον Μάρτιο του 2021 ξεπερνά τις 240 συνολικά.

Μοντέλα / κατηγορίες επιμόρφωσης που εφαρμόστηκαν

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας και της εξΑΕ σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης αξιοποιήθηκαν διάφορα μοντέλα εξ αποστάσεως επιμόρφωσης. Ακολουθούν χαρακτηριστικά παραδείγματα.

MOOCs

Κατά τη διάρκεια του πρώτου lockdown δημιουργήθηκαν δύο Μαζικά Ανοικτά Διαδικτυακά Μαθήματα (MOOCs) με συνεργασία του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) και του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ) (<https://learn.eap.gr/>), καθώς επίσης του ΙΕΠ και του Πανεπιστημίου Αιγαίου (<https://elearn.aegean.gr>) με βασική στόχευση τη μύηση των εκπαιδευτικών σε βασικά ζητήματα της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης (εξΑΣΕ). Διατέθηκε με αυτόν τον τρόπο ανοικτή πρόσβαση σε έγκυρο επιστημονικά τεκμηριωμένο

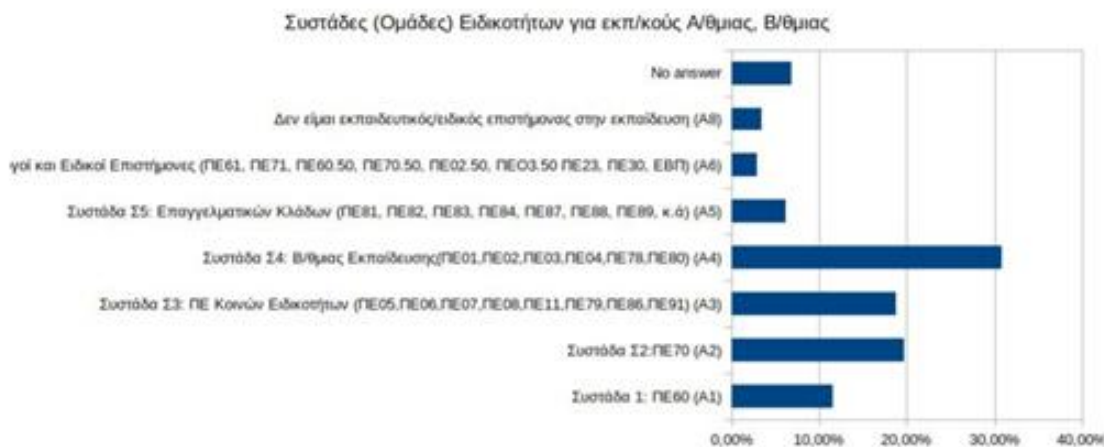
διαδικτυακό εκπαιδευτικό υλικό σχεδιασμένο και διαμορφωμένο ειδικά για εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στο MOOC του ΕΑΠ συμμετείχαν παραπάνω από 12.650 ενδιαφερόμενοι και το αντίστοιχο του Πανεπιστημίου Αιγαίου παραπάνω από 3.500.

Ημερίδες-Διημερίδες για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Λόγω της αναγκαιότητας υποστήριξης των εκπαιδευτικών εν μέσω πανδημίας, διενεργήθηκαν διαδικτυακές ημερίδες και διημερίδες από διάφορους φορείς, κυρίως όμως μέσα από συνεργασία των ΠΕΚΕΣ και στην ενότητα αυτή τοποθετούνται μεγάλες διοργανώσεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν με τη διαμόρφωση επιστημονικών και οργανωτικών επιτροπών.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της τηλε-διημερίδας “Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και Σχολική Πραγματικότητα” (<https://pekesexae2020.pdekritis.gr/tilediimerida/>), η οποία συνδιοργανώθηκε από δεκαοκτώ (18) Περιφερειακά Κέντρα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού (ΠΕ.Κ.Ε.Σ.) της Ελλάδας με πρωτοβουλία του ΠΕ.Κ.Ε.Σ. Δυτ. Ελλάδας στις 25-26 Απριλίου 2020. Οι συμμετέχοντες της τηλεδιημερίδας έφτασαν τον πολύ υψηλό αριθμό των 33.997, ο οποίος αναδεικνύει τη μεγάλη ανάγκη των εκπαιδευτικών για επιμόρφωση και ενημέρωση στα θέματα εξΑΕ. Η Τηλε-Διημερίδα περιλάμβανε προσκεκλημένες προφορικές ομιλίες από ειδικούς επιστήμονες του πεδίου, 8 σύντομες παρουσιάσεις καλών πρακτικών από ΣΕΕ και εκπαιδευτικούς και αναρτημένες εργασίες, από ΣΕΕ και εκπαιδευτικούς με εισηγήσεις και καλές πρακτικές.

Στις 29-31 Μαΐου διοργανώθηκε από την ΕΕΛΛΑΚ, η διημερίδα (<https://elearnconf.ellak.gr/>) με τίτλο: “Εξ αποστάσεως εκπαίδευση: η επόμενη μέρα. Η πρόκληση της ανοιχτής εκπαίδευσης”. Η διημερίδα πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας ενώ ως συνδιοργανωτές συμμετείχαν η Εθνική Αρχή Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘΑΑΕ), το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ), Πανεπιστήμια και Ερευνητικά Κέντρα από όλη την Ελλάδα και οι εκπαιδευτικές κοινότητες eTwinning και Scientix. Η θεματολογία της διημερίδας κάλυψε όλες τις βαθμίδες της Εκπαίδευσης ενώ το πρόγραμμα περιλάμβανε 5 συνεδρίες και 19 εργαστήρια που πραγματοποιούνταν παράλληλα σε 3 διαφορετικές εικονικές αίθουσες. Η διημερίδα συμπεριλάμβανε την Ολομέλεια με προσκεκλημένους ομιλητές, 3 διαδοχικά θέματα στρογγυλής τράπεζας παράλληλα με 2 συνεδρίες εισηγήσεων/εργαστηρίων και τέλος έκλεισε με ένα στρογγυλό τραπέζι σε ολομέλεια. Συνολικά τη διημερίδα παρακολούθησαν πάνω από 7.000 στελέχη όλων βαθμίδων της εκπαίδευσης.

Εικόνα 1. Ειδικότητες εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στη διημερίδα (Τζιμόπουλος & Αγγελόπουλος, 2020)

Από τις εργασίες της διημερίδας ενδεικτικά αναφέρονται οι παρακάτω προτάσεις, προβληματισμοί και συμπεράσματα:

- Καταγραφή και αξιολόγηση της εμπειρίας που αποκτήθηκε, σε ευρωπαϊκό επίπεδο και διεθνώς – και να υποστηριχθεί η ανταλλαγή καλών πρακτικών.
- Υποστήριξη των κοινοτήτων μάθησης και επαγγελματικής εξέλιξης των εκπαιδευτικών που ενισχύουν την ομότιμη μάθηση (peer learning).
- Ανάγκη διερεύνησης της παιδαγωγικής, κοινωνικής και θεσμικής διάστασης των τεχνολογικών μέσων, με την προτροπή: «Να μην αφήσουμε το ψηφιακό χάσμα να γίνει μαθησιακό χάσμα».
- Δημιουργία νέων καινοτόμων πρακτικών διδακτικής προσέγγισης και νέων προγραμμάτων ανάπτυξης ψηφιακών δεξιοτήτων για εκπαιδευτικούς και τη διοίκηση των σχολείων.

Στις 20-21 Φεβρουαρίου πραγματοποιήθηκε μια επιστημονική τηλε-διημερίδα από την Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ιονίων Νήσων, σε συνεργασία με το 2ο ΠΕ.Κ.Ε.Σ. Ιονίων Νήσων και το τμήμα Πληροφορικής του Ιονίου Πανεπιστημίου με αναστοχαστικό προσανατολισμό με τίτλο: “Η μετάβαση της εκπαιδευτικής κοινότητας στην ψηφιακή εποχή και η αξιοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης: Από τη θεωρία στην πράξη” (<https://exaefeb21.pdeionion.gr/>) Τη διημερίδα παρακολούθησαν περισσότεροι από 2000 συμμετέχοντες.

Σεμινάρια Πανεπιστημίων

Πολλά διαδικτυακά σεμινάρια διατέθηκαν με ποικίλη θεματολογία. Χαρακτηριστική εδώ είναι η περίπτωση του Εργαστηρίου Προηγμένων Μαθησιακών Τεχνολογιών στη Δια Βίου και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (Ε.ΔΙ.Β.Ε.Α.) στο Πανεπιστήμιο Κρήτης που υλοποίησε ένα φάσμα δράσεων για την υποστήριξη της εκπαιδευτικής κοινότητας ως προς την οργάνωση τηλεδιασκέψεων, παραδείγματα ανάπτυξης εκπαιδευτικού υλικού και διδακτικών / μαθησιακών σεναρίων (Αναστασιάδης, 2020).

Επιμορφωτικές δράσεις των ΠΕΚΕΣ

Οι Συντονιστές Εκπαιδευτικού Έργου (ΣΕΕ) ανέλαβαν μεγάλο μέρος της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών διοργανώνοντας με ατομικές ή συλλογικές πρωτοβουλίες πολυάριθμες επιμορφωτικές συναντήσεις, λίγων ή περισσότερων ωρών, μικρής ή μεγαλύτερης διάρκειας-ημερίδες σε συλλόγους διδασκόντων ανά σχολείων, σε ομάδες εκπαιδευτικών ανά ειδικότητα και ανά τάξη, στοιχεία που περιλαμβάνονται και πιστοποιούνται στους ετήσιους απολογισμούς και προγραμματισμούς των ΠΕΚΕΣ, αλλά και στους ατομικούς προγραμματισμούς των ΣΕΕ, από τον Μάρτιο του 2020 έως και σήμερα.

Στις επιμορφωτικές αυτές συναντήσεις αξιοποιήθηκαν από τους επιμορφωτές διάφορες τεχνικές και μέθοδοι, όπως ομάδες εργασίας, καταγισμός ιδεών, επίδειξη ψηφιακών εργαλείων, συζήτηση, ανταλλαγή καλών πρακτικών κ.ά., με κύρια στόχευση την ενίσχυση, ενθάρρυνση και παρώθηση των εκπαιδευτικών να δοκιμάσουν οι ίδιοι ποικίλες πρακτικές στοχεύοντας στη διαρκή βελτίωσή τους.

Χαρακτηριστική επίσης είναι η περίπτωση της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στα Διαδικτυακά Σχολεία που αφορούν μαθητές και εκπαιδευτικούς που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες και δεν μπορούν να παρακολουθήσουν δια ζώσης μαθήματα, ακόμα και όταν τα επιδημιολογικά δεδομένα το επιτρέπουν, με κεντρικές ομιλίες και επιμέρους δουλειά σε ομάδες με πιο πρακτικό προσανατολισμό ανά ειδικότητα.

Πολύ ενδιαφέρον στοιχείο των επιμορφωτικών αυτών ημερίδων είναι ότι πραγματοποιήθηκαν με ευκολία, μέσω διαδικτύου, σε όλες τις περιφέρειες της Ελλάδας με πολλές εκατοντάδες συμμετέχοντες, ενδεικτικό της τεράστιας ανάγκης των εκπαιδευτικών για την εξοικείωση με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Επίσης, στις περιπτώσεις που, για παράδειγμα,

αξιοποιήθηκαν τα breakout rooms για συνεργασία σε ομάδες, αναδείχθηκε η ευκολία στη διαχείρισή τους, αφού εύκολα οι επιμορφωτές μετακινούνταν από ομάδα σε ομάδα και πολύ γρήγορα οι συμμετέχοντες μεταφέρονταν από την ολομέλεια σε ομάδες και το αντίστροφο, με αποτέλεσμα να υπάρχει κέρδος χρόνου και να μη χάνεται η αίσθηση που δημιουργήθηκε στις ομάδες, αντίθετα να μεταφέρονται πιο άμεσα και λειτουργικά όσα προέκυψαν σε αυτές.

Στο πλαίσιο αυτών των επιμορφωτικών δράσεων πραγματοποιήθηκαν συζητήσεις, στις οποίες διατυπώνονταν συνεχώς η τεράστια δυσκολία της συγκεκριμένης πρωτόγνωρης κατάστασης, η αγωνία των εκπαιδευτικών για τους μαθητές τους και για την έκθεσή τους στα σπίτια όλων των οικογενειών μέσα από τις οθόνες, οι τεχνικές δυσκολίες, οι ελλείψεις στον εξοπλισμό κυρίως των μαθητών αλλά και τον δικό τους, η διαπίστωση ότι ένα μεγάλο ποσοστό των μαθητών συνδεόταν στις τηλεδιασκέψεις μέσω κινητών τηλεφώνων, συνήθως με κλειστές κάμερες (ιδιαίτερα στη δευτεροβάθμια) ενώ ένα άλλο απείχε εντελώς από την εκπαιδευτική διαδικασία, η πορεία της διδασκείας ύλης, η αποτελεσματικότητα της εξ αποστάσεως διαδικασίας, η αναζήτηση μεθόδων που θα βελτιώσουν το εξ αποστάσεως μάθημα κτλ. Πάγια ευχή όλων σε κάθε σεμινάριο, το άνοιγμα των σχολείων και η επιστροφή στην κανονικότητα.

Συνέδρια για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Λόγω των περιοριστικών μέτρων, όλα τα προγραμματισμένα συνέδρια διεξήχθησαν διαδικτυακά μετά από κάποιες αναβολές ή αναβλήθηκαν αναμένοντας τη δια ζώσης διεξαγωγή τους. Ωστόσο, στο πεδίο της ανάλυσης των δεδομένων του συγκεκριμένου άρθρου είναι μόνο όσα είχαν θεματολογία σχετική με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και όχι όσα διεξήχθησαν εξ αποστάσεως. Στην κατηγορία αυτή, χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι προς το παρόν μόνο το 1ο Διεθνές Διαδικτυακό Εκπαιδευτικό Συνέδριο που διοργανώθηκε στις 3, 4 και 5 Ιουλίου 2020 από την Ερευνητική Ομάδα Παιδαγωγική των Μέσων του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Η θεματολογία του ήταν εστιασμένη σε ζητήματα εξΑΕ εν μέσω πανδημίας, όπως παρουσιάστηκαν μέσα από εισηγήσεις και εργαστήρια.

Στο ίδιο πνεύμα είναι και το επικείμενο συνέδριο ICODL 2021, που αποτελεί το 11ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και θα πραγματοποιηθεί διαδικτυακά στην Αθήνα, 26-28 Νοεμβρίου 2021, με θέμα: “Η Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση την εποχή της Πανδημίας: Εμπειρίες, Προκλήσεις και Προοπτικές” και οργανώνεται από το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και το Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης με φετινό τίτλο “Η Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση την εποχή της Πανδημίας: Εμπειρίες, Προκλήσεις, Προοπτικές”. Οι θεματικές ενότητες που καλύπτει αφορούν θεωρητικές προσεγγίσεις και αναστοχασμό στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, στρατηγικές και πολιτικές στην εκπαίδευση, διεθνείς εμπειρίες και εφαρμογές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, διδακτική γνωστικών αντικειμένων στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, εξ αποστάσεως εκπαίδευση και Ειδική Αγωγή, επαγγελματική κατάρτιση, στη δια βίου μάθηση, εμπειρίες και Πρακτικές επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, υποστηρίξη εκπαιδευτικών, μαθητών και γονέων, εκπαιδευτικό υλικό για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, την περίοδο της πανδημίας αλλά και μετά από αυτή.

Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι το 11ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, όπως μαρτυρά και ο αριθμός του, είναι ένα συνέδριο που δεν προέκυψε λόγω της πανδημίας. Αντίθετα, υποστηρίζει και προάγει την έρευνα και την ανάδειξη καλών πρακτικών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση αδιάκοπα και με συνέπεια ανά δύο έτη από το 2001.

Επιμορφωτικό πρόγραμμα με την πρωτοβουλία του Δήμου Λάρισας

Από τη σύμπραξη του Δήμου Λάρισας, του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, της Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων, του ΠΕΚΕΣ Θεσσαλίας και της

Επιστημονική Ένωση για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας (ΕΕΠΕΚ), δημιουργήθηκε ένα καινοτόμο εξ αποστάσεως εκπαιδευτικό πρόγραμμα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών με τίτλο: «Ανάπτυξη της Κριτικής Σκέψης στην Εκπαίδευση Με χρήση της Εκπαίδευσης από Απόσταση».

Το πρόγραμμα αυτό εντάχθηκε στον θεσμό, «Πανεπιστήμιο των Πολιτών» Λάρισας στο πλαίσιο της φιλοσοφίας της «Λάρισα – Πόλη που Μαθαίνει» με σκοπό να προσφέρει στους εκπαιδευτικούς τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν δύο καινοτόμες μεθόδους:

α. «Μετασχηματισμός Στερεοτυπικών Αντιλήψεων», με σκοπό να προσφέρει εφόδια στους εκπαιδευτικούς ώστε να εντοπίζουν ζητήματα, στα οποία οι εκπαιδευόμενοι εκδηλώνουν στερεοτυπικές αντιλήψεις και να οργανώνουν τη διδασκαλία τους με τρόπο που να υποκινείται η κριτική σκέψη με στόχο το μετασχηματισμό των στερεοτύπων.

β. «εκπαίδευση από απόσταση», με σκοπό οι εκπαιδευτικοί να εμπεδώσουν τις αρχές, τη μεθοδολογία και τις βασικές τεχνικές της ανοικτής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (ΑεξΑΕ) ώστε στη συνέχεια να μπορούν με πλήρη επάρκεια να διδάσκουν τους εκπαιδευόμενους με αυτή τη μέθοδο, όποτε χρειαστεί, και να τη συνδυάζουν με τη χρήση της προαναφερθείσας μεθόδου ανάπτυξης της κριτικής σκέψης.

Σε ό,τι αφορά τα θεματικά πεδία του β' μέρους που αφορά και το παρόν άρθρο, αυτά είναι οι βασικές αρχές της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο σχολικό περιβάλλον, η επικοινωνία, η παροχή ανατροφοδότησης, η αξιοποίηση των εργαλείων τεχνολογίας στην εκπαιδευτική διαδικασία και φυσικά το εκπαιδευτικό υλικό (αξιολόγηση υπάρχοντος εκπαιδευτικού υλικού και δημιουργία νέου).

Το πρόγραμμα βρίσκεται σε εξέλιξη ενώ η μεθοδολογία που επιλέχθηκε είναι η ασύγχρονη εκπαίδευση μέσω ειδικά προκατασκευασμένου εκπαιδευτικού υλικού που φιλοξενείται στην πλατφόρμα του ΕΕΠΕΚ σε συνδυασμό με δύο συμβουλευτικές συναντήσεις με τους καθηγητές-συμβούλους, παρακολούθηση δύο webinars και εκπόνηση μιας τελικής εργασίας, η οποία θα παρουσιαστεί στην επιτροπή.

Κοινότητες μάθησης και πρακτικής

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας και εφαρμογής της εξΑΕ αναδείχθηκε ο ρόλος της υποστήριξης των εκπαιδευτικών μεταξύ τους μέσω άτυπων κοινοτήτων μάθησης με βασικό επικοινωνιακό εργαλείο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Μανούσου, Χαρτοφύλακα, Ιωακειμίδου, Παπαδημητρίου, & Καραγιάννη, 2020· Carretero et al., 2021). Αξίζει η παρουσίαση της ομάδας “εξ αποστάσεως εκπαίδευση”, η οποία είναι και η πολυπληθέστερη και η οποία δημιουργήθηκε “με σκοπό **την υποστήριξη των συναδέλφων σε θέματα e-learning και ΤΠΕ**” (εξ αποστάσεως εκπαίδευση, 2020).

Η ομάδα "εξ αποστάσεως εκπαίδευση"

Στις 18 Μαρτίου 2020 ιδρύθηκε η ομάδα "εξ αποστάσεως εκπαίδευση" στο μέσο κοινωνικής δικτύωσης facebook (<https://www.facebook.com/groups/837504746729916/>), μία εβδομάδα μετά το καθολικό κλείσιμο των Σχολικών Μονάδων, με την εκτίμηση ότι “οι εκπαιδευτικοί θα αντιμετώπιζαν ανυπέρβλητα εμπόδια σε μια καινοφανή διαδικασία και ότι η πανδημία δεν θα διαρκούσε μόνο 14 ημέρες”. Η ανταπόκριση των εκπαιδευτικών ήταν τεράστια, καθώς το πρώτο 48ωρο είχαν εγγραφεί σε αυτήν ήδη 5.000 μέλη. Η ομάδα σήμερα αριθμεί 43.000 μέλη.

Η κοινότητα από την έναρξή της μέχρι και σήμερα έχει κατορθώσει να προσφέρει κατά πρώτο και κύριο λόγο ένα βήμα επικοινωνίας μεταξύ των μελών της που αντιμετώπισαν και αντιμετωπίζουν τις ίδιες δυσκολίες και παρόμοιους προβληματισμούς για την εφαρμογή της εξΑΕ, ενώ σε πολλές περιπτώσεις λειτουργεί και ως μέσον “αποσυμπίεσης” της φόρτισης και του άγχους, προσφέροντας χώρο και υποστήριξη από την κοινότητα.

Παράλληλα, προσφέρει διαρκή ενημέρωση για τρέχοντα ζητήματα αλλά και για ευκαιρίες επιμόρφωσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι τεχνικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι

εκπαιδευτικοί, ειδικά κατά τη διεξαγωγή της τηλεδιάσκεψης μέσω webex, βρίσκεται διαρκώς στην επικαιρότητα με καθημερινές ανακοινώσεις της σελίδας, μέσω των οποίων προτρέπονται να προχωρούν σε καταγραφή των τεχνικών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν καθημερινά με σκοπό την “άμεση ενημέρωση των συναδέλφων που τυχόν αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα” (εξ αποστάσεως εκπαίδευση, 2021), λειτουργώντας έτσι ως ένα εναλλακτικό help desk.

Ταχύρρυθμο Επιμορφωτικό Πρόγραμμα

Το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων πήρε την πρωτοβουλία στο πλαίσιο ενός ΕΣΠΑ να σχεδιαστεί και να υλοποιηθεί ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα με τίτλο “Ταχύρρυθμη Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών στην Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση”, το οποίο αναμένεται σύντομα να ξεκινήσει με την κοινοπραξία 8 Ιδρυμάτων (Πανεπιστήμιο Πειραιά, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδος, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, ΙΤΥΕ-Διόφαντος). Το ενδιαφέρον σε αυτή την περίπτωση είναι η προσέγγιση που προτείνεται με μεικτή μάθηση (blended learning), δηλαδή συνδυασμό σύγχρονης και ασύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, η οποία θα στηρίζεται σε ειδικά σχεδιασμένο επιμορφωτικό υλικό. Το σημαντικότερο ζήτημα στην επικείμενη επιμόρφωση είναι να προβάλλει και να διαχειριστεί την εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως ένα ολοκληρωμένο σύστημα εκπαίδευσης (Λιοναράκης, κ.α.2020) και όχι με έμφαση στα εργαλεία των δύο πλατφορμών του ΠΣΔ e-me και e-class. Το ενδιαφέρον της εκπαιδευτικής κοινότητας σύμφωνα με τα δημοσιεύματα ξεπερνά τις 77.000 αιτήσεις (Alfavita, 2021), παρότι ο αρχικός σχεδιασμός αφορά το σύνολο των εκπαιδευτικών βέβαια.

Μεθοδολογία των επιμορφώσεων

Εν μέσω πανδημίας και σε χρονικό διάστημα ενός χρόνου με στόχο την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών σε θέματα εξΑΣΕ πραγματοποιήθηκαν διάφορες προσπάθειες. Ανάλογα με το μοντέλο επιμόρφωσης και τη στοχοθεσία του έγιναν αντίστοιχες μεθοδολογικές επιλογές, κυρίως σε επίπεδο τεχνικών και των εργαλείων που αξιοποιήθηκαν, όπως αποτυπώνεται και στον Πίνακα 1.

α/α	Μοντέλο επιμόρφωσης	τεχνικές
1	MOOCs ΙΕΠ - Πανεπιστημίων (ΕΑΠ, Αιγαίου)	μελέτη εκπαιδευτικού υλικού
2.	Επιμορφωτικές δράσεις ΠΕΚΕΣ / Επιμορφωτικές δράσεις ΣΕΕ	εισηγήσεις / εργασία σε ομάδες/εργαστήρια
3	Ημερίδες / δι-ημερίδες	εισηγήσεις/εργαστήρια
4	Επιμορφωτικές δράσεις Πανεπιστημίων (Κρήτης, Αιγαίου, ΕΑΠ)	εισηγήσεις, συνέδρια, σεμινάρια, παραδείγματα εκπαιδευτικού υλικού μεμονωμένα και όχι συνδυαστικά
5	Επιμορφωτικό πρόγραμμα δημόσιων (τοπικών) και ιδιωτικών φορέων (π.χ. ιδιωτικά σχολεία, κέντρα ειδικής αγωγής)	μελέτη εκπαιδευτικού υλικού, τηλεδιασκέψεις, εκπόνηση εργασίας
6	Επιμόρφωση Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων	συνδυασμός σύγχρονης και ασύγχρονης

Πίνακας 1. Μοντέλα επιμόρφωσης και τεχνικές που αξιοποιήθηκαν εν μέσω πανδημίας

Τους πρώτους μήνες της πανδημίας δημιουργήθηκαν δύο MOOCs με συνεργασία του ΙΕΠ με το ΕΑΠ και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου που πρόσφεραν εκπαιδευτικό υλικό με θεωρητικές

προσεγγίσεις, βίντεο, παρουσιάσεις, παραδείγματα αξιοποιήσιμα από εκπαιδευτικούς στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Οι συμμετέχοντες σε αυτά μπορούν να κατεβάσουν το υλικό, να το μελετήσουν, να δοκιμαστούν σε ασκήσεις αυτοαξιολόγησης και μετά από την επιτυχή απάντηση σε ερωτήσεις αξιολόγησης παίρνουν βεβαίωση παρακολούθησης του MOOC. Το ενδιαφέρον σε αυτές τις περιπτώσεις είναι ότι οι χρήστες της πλατφόρμας μπορούν ανά πάσα στιγμή να επιστρέψουν στο διαδικτυακό σημείο αναφοράς για το αξιοποιήσουν, ελέγχουν την κατανόηση και τις γνώσεις τους και αξιολογούν την εμπειρία τους.

Πραγματοποιήθηκαν επίσης συνέδρια με θεωρητικές εισηγήσεις ή εισηγήσεις που παρουσίασαν ερευνητικές εφαρμογές καθώς και εργαστήρια για τη δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού ή εξοικείωσης με ψηφιακά εργαλεία. Εδώ κατατέθηκαν απόψεις και άρθρα για τα πρακτικά μετά από κρίση και διενεργήθηκαν σε υψηλό ακαδημαϊκό επίπεδο συζητήσεις, καταθέσεις απόψεων και ερευνών πολύτιμες για την έρευνα στο πεδίο, αλλά και για πρακτικές των εκπαιδευτικών.

Σε διαδικτυακές ημερίδες ή διημερίδες με πολύ μεγάλη συμμετοχή κατατέθηκαν απόψεις πανεπιστημιακών, ειδικών στον χώρο της εξΑΕ, καθώς και εκπαιδευτικών που δοκίμασαν στην πράξη πρακτικές και τις μοιράστηκαν με συναδέλφους. Υπήρξαν πολλά θέματα και ερωτήματα που τέθηκαν και συζητήθηκαν, ανησυχίες και προβληματισμός.

Σε επιμορφωτικές συναντήσεις που διοργανώθηκαν από Συντονιστές Εκπαιδευτικού Έργου δόθηκε η ευκαιρία για ακόμα πιο αλληλεπιδραστικές δράσεις, με εργασία σε ομάδες, άρα πολύτιμη ανταλλαγή απόψεων, ιδεών, προβληματισμών. Τόσο οι εισηγήσεις, όσο και η δουλειά που έγινε σε ομάδες, αφού το επέτρεπε ο αριθμός των συμμετεχόντων, ήταν πολύ πιο στοχευμένη στις ανάγκες των εκπαιδευτικών ανάλογα με την ειδικότητα και την τάξη τους.

Πανεπιστημιακές ομάδες ανέλαβαν πρωτοβουλίες, διενήργησαν διαδικτυακές επιμορφώσεις για εκπαιδευτικούς στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ακόμα και για γονείς, με θεωρητικό και πρακτικό προσανατολισμό, αρκετά διαδραστικές αφού οι συμμετέχοντες μπορούσαν να πάρουν μέρος σε διαδικασίες ανίχνευσης αναγκών με απλά, αλλά ευχάριστα ψηφιακά εργαλεία ή να θέσουν ερωτήσεις. Αναρτημένα στο διαδίκτυο και ελεύθερα προσβάσιμα μπορούν εκπαιδευτικοί να βρουν βίντεο, παρουσιάσεις και υλικό με οδηγίες, καθώς και διδακτικά σενάρια.

Τέλος, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα εξΑΕ που έρχεται αναμένεται πως μπορεί να δώσει την ευκαιρία μελέτης εκπαιδευτικού υλικού και ταυτόχρονα υποστήριξής του με σύγχρονη επικοινωνία με έναν επιμορφωτή. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί θα έχουν μάλλον την ευκαιρία να διαμορφώσουν διδακτικά σενάρια και λάβουν ανατροφοδότηση γι' αυτά.

Θεματικά πεδία

Εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Η εκπαιδευτική κοινότητα, ιδιαίτερα στην πρώτη φάση της πανδημίας και το πρώτο lockdown (Μάρτιος-Μάιος 2020) φάνηκε μουνδιασμένη και προφανώς χωρίς εξοικείωση σε όρους, αρχές και ζητήματα εξΑΕ.

Οι πρώτες επιμορφώσεις, λοιπόν, είχαν έναν εισαγωγικό χαρακτήρα προκειμένου να αρχίσουν να κατανοούν οι εκπαιδευτικοί τη “γλώσσα” της εξΑΕ και όρους όπως σύγχρονη, ασύγχρονη, μικτή. Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι σε αυτό το χρονικό διάστημα, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση για την πλειοψηφία ισοδυναμούσε με την τηλεδιάσκεψη, τη μεταφορά δηλαδή της διδασκαλίας μέσα στην σχολική τάξη, στην κάμερα του υπολογιστή. Κατά κάποιον τρόπο εξ αποστάσεως εκπαίδευση και τεχνολογία ήταν για πολλούς συνώνυμες λέξεις.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της επιστημονικής Τηλε-Διημερίδας “Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και Σχολική Πραγματικότητα” (<https://pekesexae2020.pdekritis.gr/tilediimerida/>), η οποία συνδιοργανώθηκε από δεκαοκτώ (18) Περιφερειακά Κέντρα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού (ΠΕ.Κ.Ε.Σ.) και ακολούθησε 8 θεματικούς άξονες:

- Φιλοσοφία, αρχές και μέθοδοι της εξΑΕ
- Εκπαιδευτικό υλικό και μαθησιακές δραστηριότητες για την εξΑΕ
- Ο ρόλος της τεχνολογίας στην εξΑΕ
- Αυτονομία, επικοινωνία και αλληλεπίδραση
- Διδακτικές πρακτικές, παραδείγματα εφαρμογής
- Εκπαιδευτική τηλεόραση και άλλα μέσα εκτός Διαδικτύου στην εξΑΕ
- Νομικά θέματα, πνευματικά δικαιώματα, προσωπικά δεδομένα
- εξΑΕ και νέοι γραμματισμοί στο σχολείο

Από τους θεματικούς άξονες και μόνο γίνεται εμφανής η εστίαση σε θεωρητικές προσεγγίσεις και κάποιες πολύ πρώτες εφαρμογές, αφού μόλις δυο μήνες έχει αρχίσει η εξ αποστάσεως εκπαίδευση να υλοποιείται στη σχολική εκπαίδευση και χωρίς ακόμα να υπάρχει υποχρεωτική συμμετοχή.

Έναν μήνα περίπου μετά, στη διημερίδα που διοργανώθηκε από την ΕΕΛΛΑΚ (<https://exaefeb21.pdeionion.gr/>) γίνεται ξεκάθαρο πια το ζητούμενο για πρακτικές εφαρμογές ανά βαθμίδα και αυτό γίνεται εμφανές από τη θεματολογία που αφορούσε:

- Καλές Πρακτικές στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση στα Νηπιαγωγεία και τις πρώτες τάξεις του Δημοτικού σχολείου
- Καλές Πρακτικές στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση στο Δημοτικό σχολείο
- Καλές Πρακτικές στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Καλές Πρακτικές στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση
- Λύσεις που αξίζει να παραμείνουν την επόμενη μέρα της πανδημίας
- Διατήρηση της ψυχικής υγείας και ευεξίας εκπαιδευτικών και μαθητών
- Ανάπτυξη εκπαιδευτικών δικτύων υποστήριξης του εκπαιδευτικού έργου
- Η αξιοποίηση της ανοικτής εκπαίδευσης στην τρέχουσα περίοδο και οι ευκαιρίες ανάπτυξής της στη μετά την πανδημία εποχή
- Η συμβολή του Διαδικτύου των Πραγμάτων (IoT) στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση
- Συζήτηση: Εξ αποστάσεως εκπαίδευση: η επόμενη μέρα

Ένα δεύτερο διακύβευμα ήταν να αρχίσει να αντιλαμβάνεται ο εκπαιδευτικός κόσμος ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν αποτελεί το απόλυτο συνώνυμο της τεχνολογίας. ντίθετα, χρειάστηκε να τονιστεί ο παιδαγωγικός της χαρακτήρας, τη στιγμή μάλιστα που εκφράστηκαν ακόμα και απόψεις ότι δεν πρόκειται για εκπαίδευση! Κυρίως βέβαια χρειάστηκε να υπάρξει μια διαχείριση της αγωνίας, του άγχους, της πίεσης των εκπαιδευτικών που ξαφνικά κλήθηκαν να υιοθετήσουν μια μεθοδολογία, την οποία δε γνώριζαν σε συνδυασμό με τη δύσκολη κοινωνική συνθήκη της πανδημίας και όσων τη συνόδευαν.

Κατά τη δεύτερη φάση της υποχρεωτικής αξιοποίησης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης δόθηκε μεγάλη έμφαση αρχικά στις τηλεδιασκέψεις λόγω των οδηγιών του Υπουργείου και της ιδιότυπης εφαρμογής της εξ αποστάσεως. Θέματα που αφορούν τις τηλεδιασκέψεις κυριάρχησαν μέχρι τον Νοέμβριο και στη συνέχεια φάνηκε να τίθενται πια ξεκάθαρα θέματα ποιοτικών εφαρμογών.

Τα εργαλεία: Webex, e-class, e-me

Το ΥΠΑΙΘ υπέδειξε τη χρήση συγκεκριμένων εργαλείων, WebEx, e-class, e-me, με τα οποία στην πλειονότητά τους οι εκπαιδευτικοί δεν ήταν εξοικειωμένοι. Ακόμα και εκπαιδευτικοί πιο έμπειροι σε θέματα τεχνολογίας χρειάστηκε να αφιερώσουν αρκετές ώρες προκειμένου να νιώσουν άνετα να αξιοποιήσουν τα εργαλεία αυτά. Μελετώντας μια σειρά προγραμμάτων επιμόρφωσης διαπιστώνεται πως ένα σημαντικό μέρος της επιμόρφωσης κατά την πρώτη φάση της πανδημίας είχε ως αντικείμενο τα τεχνολογικά εργαλεία, κυρίως τις πλατφόρμες e-class και e-me.

Κατά τη δεύτερη φάση (Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2020), λόγω της ιδιαίτερης μορφής που έλαβε η εφαρμογή της εξΑΕ με επικέντρωση στη σύγχρονη επικοινωνία και τις τηλεδιασκέψεις, η επιμόρφωση εστίασε στην εξοικείωση των εκπαιδευτικών με το Webex και τις δυνατότητες

που προσφέρει. Καταλυτικός παράγοντας προφανώς ήταν η υποχρεωτική συμμετοχή εκπαιδευτικών και μαθητών στην εξΑΕ. Επίσης, παρουσιάστηκαν εργαλεία όπως συνεργατικά έγγραφα της google, τα <https://www.liveworksheets.com/>, τα <https://learningapps.org/> και δεκάδες ακόμη εργαλεία, τα οποία μπορούν αξιοποιούν οι εκπαιδευτικοί προκειμένου να κάνουν ποιοτικότερο το εξ αποστάσεως μάθημά τους.

Καλές πρακτικές στην εξΑΕ

Καθώς οι εκπαιδευτικοί αποκτούσαν εξοικείωση με τα εργαλεία, έγινε μετατόπιση από τον αρχικό στόχο της επαφής με τους μαθητές και της διατήρησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας στην αναζήτηση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας της εξ αποστάσεως μαθησιακής διαδικασίας. Αναδεικνύονται καλές πρακτικές και επιχειρείται η ανάδειξη του δυναμικού της εκπαιδευτικής κοινότητας και στην εξΑΕ. Εκπαιδευτικοί δοκιμάζουν διδακτικές / μαθησιακές προσεγγίσεις, τις μοιράζονται, αλληλεπιδρούν, παίρνουν ανατροφοδότηση και τις βελτιώνουν.

Συζήτηση

Ο εκπαιδευτικός κόσμος βρέθηκε απότομα αντιμέτωπος με νέα δεδομένα, τα οποία απαιτούσαν διαφοροποιημένη αντιμετώπιση, γρήγορα και άμεσα και, όπως κάθε νέα πρόκληση, αυξημένο φόρτο εργασίας, ειδικά όταν δεν υπάρχει υποδομή. Ήταν -και σε κάποια ζητήματα είναι ακόμα- απαραίτητο να “σπάσουν” κάποια στερεοτυπικές αντιλήψεις που συνδέονται με τη συμβατική εκπαίδευση, κάτι που καταγράφεται και βιβλιογραφικά (Παπαδημητρίου & Λιοναράκης, 2011), αλλά και την αντιμετώπιση της συμβατικής εκπαίδευσης ως μονόδρομο για την εκπαιδευτική πραγματικότητα ακόμα και σε ιδιαίτερες συνθήκες, όπως η πανδημία.

Αυτή η αντίληψη άλλαξε την περίοδο της πανδημίας καθώς φάνηκε ότι υπάρχει εναλλακτική όταν οι συνθήκες το επιβάλλουν υποχρεωτικά. Η εξ αποστάσεως για την περίοδο αυτή λόγω των απαγορεύσεων ήταν η μοναδική επιλογή. Η εκπαιδευτική κοινότητα ανταποκρίθηκε και κινητοποιήθηκε με μεγάλη ταχύτητα, αναζητώντας κατευθύνσεις για να χαράξει το νέο μονοπάτι.

Στους αναγκαστικούς σχεδιασμούς και τις αγωνίες των εκπαιδευτικών έγιναν σοβαρές προσπάθειες από τα ΠΕΚΕΣ, τις Περιφερειακές Διευθύνσεις Εκπαίδευσης και ορισμένα Πανεπιστήμια με μικρή ή μεγαλύτερη εμπειρία στον χώρο της εξ αποστάσεως να υποστηρίξουν τους εκπαιδευτικούς. Το 2020-2021 πραγματοποιήθηκαν χιλιάδες ώρες επιμορφώσεων και οι εκπαιδευτικοί παρακολούθησαν από το σπίτι τους πολλές από αυτές.

Ανάλογα με τη χρονική περίοδο, διαμορφωνόταν και το θεματικό περιεχόμενο των επιμορφωτικών διεργασιών και πράγματι σταδιακά η στόχευση επιτεύχθηκε σε σημαντικό βαθμό, αν και είναι σημαντικό να διερευνηθεί συστηματικά. Αντίστοιχα, ανάλογα με το μοντέλο επιμόρφωσης, επιλέχθηκαν διδακτικές / μαθησιακές τεχνικές. Στο πλαίσιο του παρόντος άρθρου αποτυπώσαμε και αναστοχαστήκαμε σχετικά με μεγάλο μέρος των επιμορφώσεων/ημερίδων/συνεδρίων. Η μελέτη τους δείχνει ότι κυριάρχησε η τεχνική της εισήγησης/διάλεξης. Ωστόσο ζητούμενο είναι η διαμόρφωση ενός μαθητοκεντρικού περιβάλλοντος, με ευκαιρίες αλληλεπίδρασης άρα και συνεργατικών δραστηριοτήτων και εργασιών με στόχευση την κριτική και δημιουργική σκέψη και δράση. Αυτός είναι ο τύπος της επιμόρφωσης που χρειάζεται να βιώνουν οι εκπαιδευτικοί προκειμένου πιο εύκολα στη συνέχεια να προσφέρουν αναλόγου τύπου μαθησιακές ευκαιρίες και εμπειρίες στους μαθητές τους.

Μια πολύ σημαντική παράμετρος των επιμορφώσεων αποτέλεσε η εμπύχωση και η ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών προκειμένου να αντιμετωπίσουν δυναμικά τις προκλήσεις. Η παράμετρος αυτή φάνηκε να εκδηλώνεται σε όλες τις επιμορφωτικές πρωτοβουλίες/προσπάθειες, ακούστηκε σε συνέδρια, ημερίδες και επιμορφωτικές διαδικασίες, αποτυπώθηκε στη βιβλιογραφία (Αναστασιάδης, 2020), παρότι η έρευνα αναδεικνύει πως σε

ένα μεγάλο ποσοστό αυτό επιτεύχθηκε κυρίως στις άτυπες ομάδες πρακτικής και μάθησης που δημιουργήθηκαν (Carretero et al., 2021).

Οι μεγάλοι αριθμοί συμμετοχής σε διαδικασίες επαγγελματικής ανάπτυξης με θέμα την εξΑΕ αναδεικνύουν και τον βαθμό αναγκαιότητας υποστήριξης του εκπαιδευτικού κόσμου. Προφανώς οι επιμορφωτικές προσπάθειες που καταγράφηκαν τον έναν χρόνο της πανδημίας δεν είναι επαρκείς για το σύνολο της εκπαιδευτικής κοινότητας. Δεν υπήρξε υποχρεωτικότητα στην επιμόρφωση, όπως υπήρξε υποχρεωτικότητα σε ό,τι αφορά την εφαρμογή της εξΑΕ, τουλάχιστον στην αρχή. Συνεπώς γεννώνται ερωτήματα που σχετίζονται με το ποσοστό εκείνο των εκπαιδευτικών που δεν συμμετείχαν σε διαδικασίες επαγγελματικής ανάπτυξης ή που η εμπλοκή τους σε τέτοιου τύπου διαδικασίες ήταν πολύ χαλαρή.

Αντιμετωπίζοντας την εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως ευκαιρία ανάπτυξης δεξιοτήτων, ψηφιακών και όχι μόνο, εναλλακτικών πρακτικών και διδακτικών / μαθησιακών προσεγγίσεων, θα ήταν επιθυμητό ο εκπαιδευτικός κόσμος να αποκτήσει την ευελιξία και την προσαρμοστικότητα που απαιτούν οι ασταθείς συνθήκες γύρω του. Η εδραίωση και η αξιοποίηση των παραπάνω μπορεί να υποστηριχθεί από διαδικασίες επαγγελματικής ανάπτυξης που εστιάζουν σε κομβικές αξίες και αρχές, διαδικασίες και πρακτικές της εξΑΕ.

Συμπεράσματα

Η εκπαιδευτική κοινότητα, παρά το ξάφνιασμα και την απότομη, μη προετοιμασμένη μετάβαση στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, επέδειξε μεγάλη εγρήγορση και ανταποκρίθηκε πολύ γρήγορα στις κατεπείγουσες ανάγκες συνέχισης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, γεγονός που αποδεικνύεται και από τον μεγάλο αριθμό επιμορφωτικών δράσεων και τη μεγάλη συμμετοχή των εκπαιδευτικών σε αυτές. Η ταχύτητα διοργάνωσης των επιμορφώσεων και το πλήθος των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν την περίοδο της πανδημίας, εκτιμούμε εντελώς εμπειρικά και έχοντας υπόψη τους αριθμούς συμμετοχής στα δύο MOOCs, τις τηλεδημερίδες, και τον αριθμό των συμμετεχόντων στην επικείμενη επιμόρφωση που θα ξεκινήσει τις επόμενες μέρες, ότι είναι τα μεγαλύτερα στην ιστορία της εκπαίδευσης μέχρι σήμερα. Θα είχε ενδιαφέρον να μπορούσε η εκτίμηση αυτή να αποτιμηθεί μέσα από κάποια μελλοντική έρευνα.

Στη διάρκεια της πανδημίας διαπιστώθηκε η μεγάλη αλληλεγγύη και αλληλοϋποστήριξη μεταξύ των εκπαιδευτικών για την υποστήριξη της εξ αποστάσεως εκπαιδευτικής διαδικασίας. Μέχρι σήμερα, στην επιμόρφωση έχει δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στα ίδια τα ψηφιακά εργαλεία και λιγότερη στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης παρά τις φωνές των ειδικών (Λιοναράκης, κ.ά, 2020) που το επισημαίνουν διαρκώς και αναδεικνύουν τον κίνδυνο να δοθεί το λάθος μήνυμα και να μην δοθούν οι σωστές προτεραιότητες που θα συμβάλλουν στην ποιότητα και την αποτελεσματικότητα της συγκεκριμένης διαδικασίας. Στην αρχική φάση η κατεύθυνση αυτή ήταν αναμενόμενη, καθώς κάλυψε τη βασική ανάγκη των εκπαιδευτικών για εξοικείωση με τα νέα εργαλεία. Ωστόσο στη συνέχεια, καθώς επέρχεται η ωρίμανση όλων των εμπλεκόμενων λόγω της συσσώρευσης εμπειρίας αλλά και χάρη στη γνώση που αποκομίζεται από τα επιμορφωτικά προγράμματα, η εστίαση θα πρέπει να μετακινηθεί στην όσο το δυνατόν καλύτερη αξιοποίηση των εργαλείων αυτών για τη βελτίωση της μαθησιακής εμπειρίας μέσα σε ένα σαφώς ορισμένο και καλά σχεδιασμένο πλαίσιο εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Η εκπαιδευτική κοινότητα βελτίωσε σε σημαντικό βαθμό τις ψηφιακές της δεξιότητες και έχει δοθεί μια σημαντική ώθηση στα πρώτα βήματα της πορείας για την διαμόρφωση του ψηφιακού πολίτη, αν και χρειάζεται ακόμη αρκετός δρόμος για την επίτευξη της κριτικής και ποιοτικής προσέγγισης του.

Τέλος, ενδιαφέρον θα είχε, μετά την εμπειρία αλλά και τις γνώσεις που αποκτήθηκαν μέσα από το πλαίσιο που περιγράφηκε, να εξεταστεί η θέση των εκπαιδευτικών ως προς τη συνέχιση της εφαρμογής της εξΑΕ ως συμπληρωματικής στη δια ζώσης διδασκαλία μετά την

πανδημία, όταν δηλαδή δεν θα υπάρχει πια ο εξωγενής παράγοντας που επιβάλλει τη χρήση της.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Alfavita (2021). *Νέα εγκύκλιος για την επιμόρφωση στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Καταληκτική προθεσμία για δήλωση συμμετοχής η 31η Ιανουαρίου 2021. Έχουν ήδη υποβληθεί 77.023 αιτήσεις.* Ανακτήθηκε στις 20 Φεβρουαρίου, 2021 από https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/341954_epimorfosi-ekpaideytikon-nees-prothesmies-kai-77023-aitiseis
- Αναστασιάδης, Π. (2020). Η Σχολική Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην εποχή του Κορωνοϊού COVID19: το παράδειγμα της Ελλάδας και η πρόκληση της μετάβασης στο «Ανοιχτό Σχολείο της Διερευνητικής Μάθησης, της Συνεργατικής Δημιουργικότητας και της Κοινωνικής Αλληλεγγύης». *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 16(2), 20-48. Ανακτήθηκε στις 4 Ιανουαρίου, 2020 από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/view/25506/21066>.
- Βαρσαμής, Ε. (2020). *Αξιολόγηση εκπαιδευτικού υλικού για την επιμόρφωση του Β1 επιπέδου ΤΠΕ, με βάση τις αρχές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.* Διπλωματική εργασία ΕΑΠ, 2020.
- Βεργίδης, Δ. (1999). Εκπαιδευτική πολιτική και αξιολόγηση. Στο Α. Κόκκος (Επιμ.), *Εκπαίδευση ενηλίκων: Σχεδιασμός, Οργάνωση και αξιολόγηση προγραμμάτων*. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Βεργίδης, Δ. & Καραλής, Θ. (2008). Αξιολόγηση προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων. Στο Δ. Βεργίδης, Α. Καραλής, Δ. Βεργίδης, & Α. Καραλής (Επιμ.), *Εισαγωγή στην εκπαίδευση ενηλίκων: Σχεδιασμός, οργάνωση και αξιολόγηση προγραμμάτων* (Β' εκδ., τομ. Γ, σ.σ. 135-152,165-167). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Burns, M. (2011). *Distance Education for Teacher Training: Modes, Models, and Methods*. Washington DC: Education Development Center Inc. Ανακτήθηκε 6-3-2021 από: https://www.researchgate.net/publication/259440600_Distance_Education_for_Teacher_Training_Modes_Models_and_Methods
- Carretero, S., Napierala, J., Bessios, A., Mägi, E., Pugaciewicz, A., Ranieri, M., Triquet, K., Lombaert, K., Robledo-Bottecher, N., & Gonzalez-Vazquez, I. (2021). *What did we learn from schooling practices during the COVID-19 lockdown*, Luxembourg: Publications Office of the European Union. DOI:10.2760/135208, JRC123654.
- Dede, C., Ketelhut, D.J., Whitehouse, P., Breit, L. & McCloskey, E.M. (2009). A Research Agenda for Online Teacher Professional Development. *Journal of Education* 60 (8). Ανακτήθηκε 13-11-2019 από: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0022487108327554>
- EC, (2020). Coronavirus: online learning resources. Ανακτήθηκε στις 24 Μαρτίου 2021 από https://ec.europa.eu/education/resources-and-tools/coronavirus-online-learning-resources_en?fbclid=IwAR1ZOt86X58FWRrcmTWJdLaTlxD3Mxymud6dF5_WPsXo7dIpWilMO-5CI04
- Galaczi, E., Nye, A., Poulter, M. & Allen, H. (2018). *Teacher professional Development. The Cambridge Assessment English Approach to Teacher Professional Development*. UCLES. Ανακτήθηκε 9-1-2020 από: <https://www.cambridgeenglish.org-teacher-professional-development.pdf>
- Κεσκινίδου, Αν. (2020). *Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως μέσο επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.* Διπλωματική εργασία ΕΑΠ, 2020.
- Λιοναράκης, Α. (2005). *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και διαδικασίες μάθησης.* Στο: Βασάλα Π., Γκίσιος Ι., Κουτσούμπα Μ., Λιοναράκης Α., Ξένος Μ., Παναγιωτακόπουλος Χ. *Ανοικτή και εξ αποστάσεως Εκπαίδευση - Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*. Πάτρα: Ε.Α.Π.
- Λιοναράκης, Α., Μανούσου, Ε., Χαρτοφύλακα, Α.Μ., Παπαδημητρίου, Σ., και Ιωακειμίδου, Β. (2020). Διακήρυξη για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Εκπαίδευση, ενεργός πολίτης και δημοκρατικές αξίες. Στο *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology* Volume 16 (1) doi.org/10.12681/jode.23741
- Μανούσου, Ε., Χαρτοφύλακα, Τ., Ιωακειμίδου, Β., Παπαδημητρίου, Σ., & Καραγιάννη, Ε. (2020). Κοινότητες Πρακτικής και Κοινότητες Μάθησης. Σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση, βασικές

- αρχές και εφαρμογές. Στο *Μαζικό Ανοικτό Διαδικτυακό Μάθημα (MOOC): «Επιμόρφωση εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας & Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σε θέματα εκπαίδευσης από απόσταση»*. Ανακτήθηκε στις 4 Ιανουαρίου, 2021 από https://drive.google.com/file/d/1AjDBgbUhmX4kzHrcENF_X1oqie7VGS1b/view
- Μαυρογιώργος, Γ. (1999). *Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών και Επιμορφωτική Πολιτική στην Ελλάδα. Διοίκηση Εκπαιδευτικών Μονάδων*. Πάτρα: Ε.Α.Π.
- Μιχαηλίδης, Γ. (1999). Νέες παράμετροι στην εκπαίδευση: Εκπαίδευση από απόσταση και δια βίου εκπαίδευση. *Πρακτικά συνεδρίου στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αιγαίου*. Ρόδος. Ανακτήθηκε 5-2-2020 από: <http://impschool.gr/deltio-site/?p=938>
- Μπαγάκης, Γ., (2012). *Θεσμοθετημένες και νέες μορφές επιμόρφωσης Προς αναζήτηση συνέργειας και καλών πρακτικών*. Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων Οργανισμός Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών (ΟΕΠΕΚ) Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» ISBN 978-960-99912-8-5
- Μπίκος, Κ. (2014). Η εξ αποστάσεως /ηλεκτρονική επιμόρφωση εκπαιδευτικών: μια καινοτομία που ανταποκρίνεται στη σύγχρονη ψηφιακή εποχή. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*. Ανακτήθηκε από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/view/19604>
- Νάσαινας, Γ. Σ. (2010). *Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της δια βίου εκπαίδευσης*. Αθήνα: Μπατσιούλας.
- Παπαδημητρίου, Σ., Λιοναράκης Α., (2011). Προς μια Στρατηγική Προοπτική στην Ανάπτυξη του Εκπαιδευτικού Προσωπικού των Ανοικτών Πανεπιστημίων. Στο Λιοναράκης, Α. (Επιμ.) 6th International Conference in Open & Distance Learning - November 2011, PROCEEDINGS. Ανακτήθηκε 24 Μαρτίου, 2021 από <http://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/705>
- Παπαδημητρίου, Σ., (2020). Η συμβολή της Εκπαιδευτικής Τηλεόρασης στην εξ αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 16(2), 49-66. doi:<https://doi.org/10.12681/jode.24560>
- Παπαναούμ, Ζ. (2008). Για ένα καλύτερο σχολείο: Ο ρόλος της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών. *Πρακτικά διημερίδας για την Εκπαίδευση και την ποιότητα στο ελληνικό σχολείο*, Αθήνα. Ανακτήθηκε 20-1-2020 από: <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/369/105.pdf>
- Smith, P. (2003). Workplace Learning and Flexible Delivery. *Review of Educational Research*. Vol. 73, No. 1. Διαθέσιμο στο: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.90.3020&rep=rep1&type=pdf>
- Τζιμόπουλος, Ν. & Αγγελόπουλος, Π. (2020). *Διημερίδα: Η πρόκληση της ανοικτής εκπαίδευσης. Η επόμενη μέρα*. 30-31 Μαΐου. Ανακτήθηκε από: <https://elearnconf.ellak.gr/wp-content/uploads/sites/37/2020/07/%CE%91%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B4%CE%B1%CF%82-%CE%95%CE%95%CE%9B%CE%9B%CE%91%CE%9A.pdf>
- Χαρτοφύλακα, Α. Μ. (2012). *Η διασφάλιση ποιότητας στην παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, διαμόρφωση κριτηρίων ποιότητας περιεχομένου* (Διδακτορική Διατριβή). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Unesco, (2020). Distance learning solutions. Ανακτήθηκε στις 24 Μαρτίου 2021 από <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/solutions>